

PAUL WIENER IN NJEGOV ZAGOVOR

Paul Wiener in slovenska reformacijska misel

Znanstveni raziskovalec reformacije Hermann Pitters je Paula Wienerja v svojem predavanju, ki ga je imel pred nedavnim v Sloveniji, še temeljitejše pa v predgovoru svoje moderne redakcije Wienerjevega zagovora (revokacije),¹ označil predvsem kot »evropskega reformatorja«, čeprav ni prezrl tudi njegovega slovenskega izvora in njegove vloge prvobojevnika (Vorkämpfer) kranjske (slovenske) reformacije. Upošteva joch Pittersovo kratko, a temeljito predstavitev Wienerjeve zelo ugledne izobrazbene in karierne poti, nas nekoliko preseneča, da pripisuje njegov radikalni obrat k reformacijski verski reformni teologiji in misli prav srečanju in sodelovanju z veliko mlajšim (13 let) in predvsem veliko manj izobrazenim Primožem Trubarjem.

Njegovo jasno strukturirano življenje je poleg tega zaznamovalo še odločilno srečanje s kasnejšim prijateljem in stanovskim tovarišem Primožem Trubarjem (1508–1586) leta 1531. Ta precej mlajši, vnet zagovornik Luthrove teologije, je kot izjemno nadarjen pridigar na Kranjskem spodbudil pravo gibanje pokore. Potem ko je bil poklican v Ljubljano, je postal pobudnik popolnoma novega razumevanja evangelija. Wiener se je navdušil nad novimi idejami in, kot sam priznava, »na osnovi svojega študija prodiral vedo globlje v reformacijsko sporočilo, ki ga je doživljal kot veliko notranjo osvoboditev«. (Pitters [2016] 2017, 188)

Glede na Wienerjevo izobrazbo in družbeni status bi prej pričakovali obratno. Po drugi strani pa nam Pittersovo mnenje ponuja možnosti za

1 Wiener, Paul. (1548) 2017. *In causa fidei*, 1548. Sibiu/Hermannstadt: Editura Honterus.

več spekulativnih pomisli. Najprej tisto, da si je Trubar prek Bonoma, in še kako drugače, morda na Dunaju, vendarle pridobil več teoretskega teološkega in filozofskega znanja, kot smo mu ga na osnovi skromnih podatkov o njegovem izobraževanju pripisovali doslej. Jasno se izrisuje še druga podmena, namreč tista o Trubarjevi izjemni prepričevalni in karizmatični osebnosti, kar potrjujejo njegovi kasnejši izjemni dosežki v cerkvenih službah na Slovenskem in na Nemškem, in ne nazadnje v njegovi korespondenci z visokimi in tudi najvišjimi cerkvenimi in cesarskimi voditelji.

Trubar in Wiener sta se vsekakor odlično razumela in se dopolnjevala. Na žalost se je ohranil le en dokument o njunem sodelovanju, a je tudi ta dovolj sporočilen.

Ko sem pred leti s posredovanjem gospoda Kacijanarja, nekdanjega ljubljanskega škofa slavnega spomina, in tukajšnjega kapitlja bil poklican semkaj v pridigarsko službo in postal kanonik, sem božjo besedo prav nič drugače kakor zdaj pridigal v pravem navadnem krščanskem smislu. S tem so bili zadovoljni spoštljivo omenjeni gospod Kacijanar in ves kapitelj, deželna gosposka in vse osebe duhovnega in posvetnega, visokega in nizkega stanu na Kranjskem; pozneje tudi gospod Urban Textor, ki je rajnega gospoda Pavla Wienerja in mene posebej naprosil, *da sva opravljala pridigarsko službo v tukajšnji stolnici v nemškem in slovenskem jeziku*. Ko pa sva gospod Pavel in jaz nekatere osebe, ki so to želele, s celim zakramentom previdela (resda v tistem času ne docela javno), zakaj dobro nam je bilo v spominu, da so rajna gospod Krištof Ravbar in gospod Frančišek Kacijanar, oba ljubljanska škofa, in gospod Peter Bonomo, rajni tržaški škof, v svoji zadnji smrtni stiski prejeli celi zakrament, kakor ga brez škode za svojo vest drugače prejeti niso hoteli, sva po Kristusovi uredbi in naročilu tudi pod škofom Urbanom delila, česar pa omenjeni gospod Urban nikakor ni hotel trpeti, temveč je zaradi tega dosegel ukaz kraljevega veličanstva itd. ter gospoda Pavla v ječo dal. Ko pa sem v tistem času bil (vikar) v Šentjerneju ter na to opozorjen, sem se po nasvetu nekaterih župnikov, svojih prijateljev, in po Kristusovem navodilu in zgledu umaknil. Tudi nisem prejel tistega ukaza kraljevega veličanstva itd. ali kakršnega koli poziva. Tudi se nisem izogibal ali umikal pravemu zaslišanju in razpravi, in to sem še zmeraj storiti pripravljen. Kljub temu me je gospod Urban brez kakršnega koli

zasliševanja in pravega zagovora oropal službe in prebend ter mi vzel vse moje knjige, kar me je napatilo, da sem drugod iskal službe. (Trubar [1561] 1986, 87–88)²

Trubarjev zapis izrecno pričuje, da sta z Wienerjem dobro sodelovala in celo poudarja, da sta oba pridigala tudi v slovenščini, česar drugje še nismo zasledili. Njegova biografija seveda izkazuje, da je bil Kranjčan, torej tudi Slovenec, če bi o nacionalnosti v tistem času že smeli tako razmišljati. Vsekakor je bil naroden in vzgojen v našem osrednjeslovenskem okolju, ki ga je zagotovo dobro poznal in razumeval. To lahko razberemo tudi iz navajanja verskega položaja preprostih ljudi na Kranjskem, ki je seveda zelo podobno Trubarjevemu pisanju, saj nedvoumno zapisuje, da se to dogaja »pri nas, na Kranjskem«.

Prav tukaj na Dunaju sem gospodom komisarjem med eksamenom, ko smo govorili o tem členu klicanja in češčenja, poročal, kako imamo zlasti pri nas v deželi Krajski zares praznoverno ljudstvo, na deželi namreč, ki zapušča Boga Gospoda in se v nevarnosti in stiski zateka samo k svetnikom, samo njih kliče v stiski in v tegobah in se vrh tega podaja na romanja, pada na kolena pred podobami, kliče in moli ne zgolj svetnike, temveč tudi podobe, jih moli kot Boga, ne neguje in ne pozna prav nobene razlike med Bogom in svetniki. Da, pri vsem, kar je res! Zapuščajo in iščejo pomoč in tolažbo samo pri svetnikih. Iz tega sem zaključil, da je veliko pomembneje ljudstvo usmeriti k Bogu in pravilnemu klicanju, kot pa učiti klicanje in češčenje svetnikov. Kajti zloraba je velika in pravo klicanje in češčenje Boga je zelo načeto. A opazil sem, da te besede ljubljanskemu škofu sploh niso bile všeč, saj so njegove pridige večinoma govorile o časti, intercediranju, o klicanju in češčenju svetnikov, kot je vsakomur znano. In njegova največja pritožba glede mene je, da glede češčenja svetnikov in priprošnje mrtvih nisem učil njemu pogodu in da imam zakonsko ženo. A kako bi naj bil učil in živel proti moji vesti? (Wiener 1548)³

2 Tj. Rajhman 1986, 87–88.

3 O klicanju in češčenju svetnikov. Glej prevod v nadaljevanju.

Zagovor (revokacija) Paula Wienerja

Eden prvih temeljitejših zgodovinarjev reformacijske dobe J. V. Valvasor je že vedel o Wienerju povedati naslednje:

Medtem je tu in tam še več oseb dalo srce in priznanje tej veri, med njimi tudi Paulus Wiener, kanonik v Ljubljani; njegov korak k luterski veri pa ga je napotil čez meje domovine, zakaj gospod Urbanus, ljubljanski škof, ga je zatožil pri deželnem knezu (Ferdinandu prvem) in dosegel, da so ga izgnali iz dežele. In to se je zgodilo leta 1547. (Valvasor [1689] 1984, 166)

Danes je znano, da je Wienerju v ujetništvu uspelo oblikovati temeljit zagovorniški spis, ki ga je imenoval Apologija, ga v prepisu poslal prijatelju Trubarju, ta pa ga je posredoval Luthrovemu učencu Veitu Dietrichu, ki mu je nato s posredovanjem pri najvišjih odličnikih uspelo, da so Wienerja oprostili smrtne kazni in ga izgnali na Sedmograško.⁴

Dragoceni rokopis se je srečno ohranil,⁵ tako da ga lahko v prenovljeni strokovni podobi, za katero je poskrbel dr. Herman Pitters, beremo v samostojni knjižni objavi.

Rokopis ima dolgo in dramatično zapleteno zgodovino. Ta je natančneje sledljiva, odkar je z zapuščino zgodovinarja in zbiralca Bernharda Raupacha prispel v Mestni arhiv Hamburg. Tam ga je na podlagi strokovnega članka Theodorja Elzeja, ki je bil tudi sicer naš najpomembnejši starejši raziskovalec slovenske reformacije, leta 1897 odkril zgodovinar Albert Amlacher in ga skrbno in natančno prepisal v zelo lepem in čitljivem rokopisu. Rokopis s spremno študijo je leta 1914 ponudil v natis Sedmograškemu domoznanskemu društvu, ki pa je natis zavrnilo. Amlacher je potem celoto ponudil še na Dunaju in v Ljubljani, vendar zaradi prve svetovne vojne do natisa ni prišlo. Po očetovi smrti je leta 1940 Amlacherjev sin gradivo predal Muzeju Brukenthal v Hermannstadtu (Sibiu), vendar so surove okoliščine, tokrat druga svetovna vojna, spet preprečile objavo. Rokopis je pozabljen ležal v muzeju, čeprav je bil

4 Povzeto po Pitters (2016) 2017.

5 Hranijo ga v državnem arhivu Sibiu/Hermannstadt (Arhivele Nationale ale României, Directia Judeteana Sibiu [Staatsarchiv Hermannstadt]), pod signaturo Ms. K. K. 30.

katalogiziran s signaturo Ms. K. K. 30. Tu ga je znova odkril dr. Pitters ob raziskovanju življenja in dela Alberta Amlacherja in ga pripravil za sedanjo znanstvenokritično objavo.⁶

Dodati je treba, da do te objave na Slovenskem nismo poznali nahajališča prepisa v Hermannstadtu, so pa naši raziskovalci vedeli za nahajališče izvirnika v Hamburškem državnem arhivu. Objavil ga je nemški raziskovalec zgodovine reformacije dr. Karl Reinerth, vendar brez podrobnejše in natančnejše predstavitve. Naša strokovnjaka za slovensko reformacijo, dr. Mirko Rupel in dr. Branko Berčič, sta sicer že prej poznala podatek o signaturi v hamburškem arhivu, vendar nobeden od njiju ob drugem delu nikoli ni prišel do tega, da bi si dragoceni dokument ogledal »in situ« in oskrbel kopije za našo Narodno in univerzitetno knjižnico. Kot njun naslednik v Rokopisni zbirki NUK sem poznal podatek o signaturi, ki me je dalj časa strokovno vznemirjal, zato sem se pisno obrnil na hamburški muzej in prosil za izdelavo posnetkov, vendar sem dobil odgovor, da rokopisa ni več na mestu, zato me toliko bolj veseli, da je prof. dr. Pitters imel boljše možnosti in več sreče, da je potrdil obstoj izvirnika v Hamburgu in odkril prepis v Hermannstadtu, ga znanstvenokritično obdelal in pripravil za natis. S svojim delom je zapolnil več stoletij dolgo praznino v kulturni zgodovini slovenske reformacije.

6 Pitters v svoji spremni študiji (v Wiener [1548] 2017, 7–8).

SPD Primož Trubar je leta 2009 med svojo ekskurzijo po Romuniji v Sibiu odkrilo spominsko ploščo Paulu Wienerju

NAPIS NA PLOŠČI

Paul Wiener 1495–1554

v Sloveniji somišljenik in sodelavec reformatorja Primoža Trubarja, 1549 v Sibiju pridigar in mestni župnik, od 1533 prvi superintendent Evangeličanske cerkve AV na Sedmograškem

SPD Primož Trubar, 2009

Celoten rokopis obsega 16 poglavij. Seveda le celota daje popolno sliko Wienerjeve in takratne širše veljavne teološke podobe reformacije na Kranjskem, zato bi ga bilo treba v celoti prevesti v slovenščino. Za našo revijo objavljamo eno od temeljnih poglavij – *Vom Anrufen und Anbeten der Heiligen* –, ki osvetljuje luteransko razumevanje vloge in položaja svetnikov v Svetem pismu in njihovo češčenje v praktični liturgiji.

Prevedel Mihael Glavan

VIRI

- Pitters, Hermann. (2016) 2017. »Paul Wiener (1494–1554) – Evropejec reformacije«. *Stati inu obstat* 13 (25): 186-92.
- Rajhman, Jože, ur. 1986. *Pisma Primoža Trubarja*.
- Trubar, Primož. (1561) 1986. Pismo ljubljanskemu škofu Petru Seebachu, 8. julij. V Rajhman 1986.
- Valvasor, Janez Vajkard. (1689) 1984. *Slava Vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Wiener, Paul. (1548) 2017. *In causa fidei 1548: die dem König Ferdinand vorgelegte Verteidigungsschrift des späteren ersten evangelischen Bischofs der siebenburgisch-sächsischen Kirche*. Ur. Hermann Pitters. Sibiu/Hermannstadt: Editura Honterus.